

Frötallar och ropande eldtungor Om bilder i predikan

Av Lars Hartman

Hans Alfredson och Tage Danielsson spred mycken glädje och skadeglädje, kanske också någon irritation, med sin gestalt pastor Jansson, han som inte hade någon bestämd åsikt om någonting och var en värdig representant för den svenska statskyrkan, såsom, om jag minns rätt, orden föll. Också titulus Janssons predikokonst var på tapeten. Om jag fortfarande minns rätt, sade han aldrig någonting rakt ut, utan talade i bilder och med krusiduller. Således jämförde han livet med en spårvagn, där kraften togs ovanifrån. Livet sades också vara som en påse, vilken är tom tills man fyller den med något, ja det kunde t o m vara som en karamell som man suger och suger på för att få ut det gottaste. Osv.

Funderingarna kring pastor Jansson rör vid flera problem som jag ska ta upp i den här artikeln. Bildligt tal är ju vanligt i predikan, och driften med pastor Jansson ger anledning till frågor om hur bildspråk fungerar, hur det förmedlar ett innehåll, belyser eller inskärper det, men också hur det kan engagera åhöraren, irritera och tjusa, men också inbjuda till löje.

I den här uppsatsen ska jag diskutera predikans bildspråk som ett retoriskt specialproblem. Jag tänker således inte presentera några drag i predikans historia i vad avser bildbruket, inte ens försöka antyda drag i t ex J O Wallins eller Viktor Rundgrens eller Olov Hartmans predikoprofiler med hänsyn till bildspråket i deras predikningar.¹ Inte heller ska jag försöka skissera vad som skulle kunna bli ett kapitel i en lärobok i homiletik, föreslåendes vissa riktlinjer eller åtminstone ting att tänka på när man predikar i vad avser hur man ska, kan, eller inte bör använda bilder.

Som en bakgrund ska jag först skissartat beröra bilders funktion i språket. Dels och antydningssvis tar jag då upp allmänna semiotiska insikter - sådana som utvecklas särskilt i René Kieffers bidrag i den här volymen. Dels anför jag en del av vad antika teoretiker och lärare i talekonst hade

att säga i ärendet; de hade inga skrupler när det gällde att diskutera alla tänkbara medel som talekonsten kunde ta till för att talarens syfte gentemot åhöraren skulle uppnås. Och bruket av metaforer, bilder, jämförelser etc hörde till de medlen.

I huvuddelen av min uppsats applicerar jag på predikan en del av de antika retorernas insikter. Mitt material som får leverera exempel är samlat genom en snabbbläsning av ett antal samlingar av predikningar, nämligen följande:

J O Wallin, Predikningar öfver de årliga sön- och högtidsdagarnas evangelier, del 1, 2:a uppl, Stockholm 1842

Viktor Rundgren, Evangeliepostilla, 3:e uppl, Stockholm 1969 (1:a uppl 1927)

Nils Bolander, Också detta år. Dagliga betraktelser under ett kyrkoår, Stockholm 1951

Svensk predikan. En samling betraktelser, utg H Åkerhielm, Stockholm 1952

Olov Hartman, Gud i nattens timmar, Stockholm 1960

Ung predikan. Predikoantologi, red F Dahlby, H Ivarsson, Stockholm 1967

E Grönlund, I verklighetens sammanhang. En årgång predikningar Första söndagen i advent-Annandag pingst, Uppsala 1986.

Öppna din mun... Kvinnor predikar, red U Bardh, L Å Lundberg, L Olsson, Stockholm 1980.²

I vår tid har en livlig och inträngande diskussion förts om hur olika sorters bildligt tal fungerar. I mycket har den koncentrerats kring olika metafor teorier.³ Ordet metafor är taget från den antika stilläran där det grekiska *metaphora* ordagrant betydde överflyttning. Dvs man flyttade över innehåll i ett uttryck till något som i vanliga fall detta uttryck inte användes om. De latinska retorikerna översatte termen med *translatio*. Ett vanligt exempel var det här: "Achilleus är ett lejon". Satsen syftade då på hjälten i Homeros' Iliad - inte på ett bestämt exemplar av de stora katterna. Outsagt flyttades alltså en del egenskaper hos lejonen över på Achilleus, och det var läsarens/åhörarens sak att bland dessa lejonens egenskaper välja de som var lämpliga. Från metaforen skilde man jämförelsen, vilken var ett svagare och ett något mindre engagerande uttryckssätt: "Achilleus är som ett lejon".

När man diskuterar metaforiskt språk, gör man ibland skillnad mellan olika grader av "överflyttning". Detta sker redan genom distinktionen mellan döda och levande metaforer. Ord som sågtand eller stolsrygg är ju på ett sätt sett bilder, men de fungerar inte som bilder. De är alldeles lika ord som handtag och buske. I den motsatta änden av skalan ligger en bild som den här, vilken utgörs inte bara av ett ord utan är utförd i ett slags berättelse; det som placerar den i andra änden av skalan är att den kan ha full bildverkan. Inför grubbel över lidandets problem kan således någon säga: "Vi släpper vår tanke som en sten ner i livsåskådningarnas

brunn och den faller och faller, men vi hör aldrig plasket när den når vattnet". När man börjar fundera över bildverkan inser man snabbt att bilden förutsätter vissa gemensamma erfarenheter eller kunskaper hos talare och åhörare. Flertalet barn vet i dag t ex inte vad en brunn är, allra minst en som man kan släppa ner en sten i. Vet man inte detta är bilden stum. Vidare är det nog bra om åhöraren, åtminstone halvt omedvetet, har erfarit en hisnande känsla inför att luta sig över ett mycket djupt brunnhål, liksom det också kan ha sina följder för förståelsen om man kan levandegöra för sig hur det låter när den nedsläppta stenen möter vattenytan. Slutligen kan andra bruk av bilden, såsom t ex tal om visshets brunn spela in. Alltnog, sådana här erfarenheter gör att redan denna inte alltför sofistikerade bild inte är alldeles entydig. Den inbjuder till litet olika associationer, även om det närmaste sammanhanget i talet eller texten kanske bidrar till att uppmuntra en eller ett par på bekostnad av andra; i det här exemplet kanske känslan av oändligt frågande utan svar, eller av ogenomtränglig, mysteriös problematik. Tillkommer sedan förstås den känslomässiga och den estetiska effekten; bilden av brunnen kan glimma till i en annars gråtrist textmassa, den kan komma talaren/författaren att framstå som elegant eller charmerande, eller någon kan tycka att bilden är teatralisk eller enfaldig.

De nämnda exemplen är ytterligheter. Mellan dem ligger en mängd andra möjligheter. Bilder, metaforer, jämförelser, illustrationer, exempel - alla kan de vara så traditionella att bildverkan försvagas och alltså utmaningen av åhörarens/läsarens fantasi uteblir. Ingen ryser längre över hur tidens tand tär. Samma öde röner också bilder som ursprungligen är bibliskt inspirerade. Så är "levnadslopp" och "vandring genom livet" för de flesta bara rena synonymer för "levnad" osv, bara något litet högtidligare uttryckt. Samma sak med uttryck som t ex "himmelsskriande" orättvisa (jfr Gen 4:10).

De här enkla påminnelserna⁴ antyder också för oss att bildligt tal av olika slag är underkastat samma sorts förändringar som andra språkliga uttrycksmedel. De föds, åldras och dör, de är beroende av de skiftande sociala och textliga sammanhangen, de kan bli tradition, de kan förnyas och återfå sin kraft. Detta gör en seglats som den vi nu ger oss in på litet extra osäker: vi kan t ex tycka att bilder i J O Wallins predikningar för styvt 150 år sedan är intetsägande, liksom att en och annan bild i predikningar i det utgående 60-talets pyrande år var pinsamma försök att närma predikan till "verkligheten". Men predikningar ska ju egentligen vara "här och nu"-bundna i en större utsträckning än många andra texter i livsåskådningsärenden. Vi kan erinra oss de klassiska homiletiska frågorna: quid (ad illos) (vad [sade texten] till dem), quid ad me (vad [säger texten] till mig), quid ad nos (vad [säger texten] till oss, dvs till åhörarna och mig), quomodo (hur [säger jag det]).⁵ Svaren på de tre sista frågorna knyter predikan till sin samtid, och läsare från en annan tid löper risk att vara orättvisa i sin bedömning, både när det gäller texttillämpningen och framställningssättet. Deras tid är ju inte predikans.

Mycket av det jag sagt hittills är föremål för de antika lärarnas i retorik uppmärksamhet. När jag i det följande anför några synpunkter från dem kan detta rättfärdigas på flera sätt. Således ligger faktiskt deras överväganden och rekommendationer bakom många drag i kristen predikan sedd som talekonst. Såvitt jag förstår har de också i äldre tider direkt bidragit till homiletisk teori och praktik.⁶ Må det vara tillräckligt att påminna om att termer som *partition* och *exordium* som möter också i modern tid direkt härrör från antikt retoriskt fackspråk. Det bästa skälet att kasta en snabb blick på dessa gamla herrars överväganden är dock att de, som få, verkligen analyserat och diskuterat talekonsten. De har inte bara bearbetat den som skön konst, som någon sorts lyxvara eller ekvilibristik, utan också och framför allt behandlat retoriken som ett instrument med vilket man åstadkom saker hos ett auditorium; man kunde undervisa det, tjusa det, röra dess känslor.⁷ Det kunde röra sig om olika typer av uppgifter vilka krävde olika sorters tal; man talade om olika gener. Så skilde t ex Aristoteles mellan mellan tal inför domstol, tal inför folkförsamlingen och festtal (Rhet 1.3). Olika situationer krävde olika medel, och för olika auditorier var olika metoder och tekniker att rekommendera. Handböckerna var detaljerade och gav också praktiska vinkar om t ex röstbehandling, kroppshållning, gester osv. Allt skulle tjäna huvudsyftet att leda åhöraren dit man ville.⁸

Det är alltså föga överraskande att finna att de antika handböckerna i talekonst också gav anvisningar om hur man skulle använda bildligt tal. Detta hör till avdelningen talets elegans (grek *kataskeuwē*, lat *ornatus*). Dit hör åtskilligt: ordval, satsrytm, stilfigurer osv. Sådan utsmyckning är viktig och ingen onödig lyx. Märk t ex vad Quintilianus skriver i ärendet:

Talets elegans befordrar vår sak i icke ringa mån. Ty den som villigt lyssnar är mer uppmärksam och är mer böjd för att bli övertygad. Han rycks med genom att han behagas och mången gång hänrycks han av sin beundran. (8.3.5)

Jag går nu över till den här uppsatsens huvuddel och tar fram en del exempel ur de nämnda predikosamlingarna. Jag har inte sorterat dem strängt systematiskt, men ändå fört samman dem i grupper efter vissa övergripande synpunkter. Det är främst bildernas retoriska funktion som styrt grupperingen.

A. "*Pathos*". Esomoftast ger våra exempel intrycket att talaren vill få det att rista till litet grand i åhörarnas inre. De antika retorikerna är eniga om att bildligt tal ibland får lov att vara drastiskt och kraftigt; framfört med starkt *pathos* i rätt ögonblick gör det sin verkan (Pseudo-Longinos 32:3).

Så försöker en predikant i mitt material skildra stämningen i Jerusalem inför vad som berättas i Palmsöndagens evangelium (Joh 12:1-16):

"Tillvarons nerver ligger blottade".⁹ Detta bör vara en bild som fungerar intuitivt och som mister sin effekt om man börjar analysera den mer aggressivt nyfikat. (Lägg f ö också märke till att predikanten talar i historiskt presens, vilket kan öka livfullheten.)

En annan predikant utnyttjar åhörarnas nu och dessutom de för honom och dem gemensamma associationerna till korssymboliken, när han anknyter till kyrkobyggnadens form: "Vi sitter nu bokstavligt talat inne i korset, omslutna av den lidande kärleken."¹⁰

Ett visst pathos ligger under följande karakteristik av kejsarkulten, och verkan förhöjs av kontrasterna mellan elementen som förs samman: "Torgen var hans offerplatser och pengarna hans oblater".¹¹

Från ett alldeles annat erfarenhetsområde hämtar samme predikant en bild som kan väcka en svårbestämbar genklang hos åhörarna: "bortom allt förnuft och all beräkning är själen lik ett oroligt djur, som omöjligt kan vara stilla när dess Herre nalkas".¹² Vi noterar tekniskt sett att bilden här uttryckligen är en jämförelse ("lik"). Det hade varit för kärt att säga: "själen är ett oroligt djur...". Jfr Pseudo-Longinos: bilder får vara vågade, men man kan mildra kärvheten genom att infoga "så att säga", "liksom", etc (32:3). Likafullt suddas "liksom"-gränsen över: de som är hemmastadda i religiöst språkbruk hör att "dess Herre nalkas" mera talar om själen än om djuret; detta skulle ju annars sagts vara oroligt "när husbond kommer" e dyl. Den som läser den tryckta texten ledes förstås också av den stora begynnelsebokstaven i "Herre". Bilden fungerar på ett sätt som är typiskt för verkningsfulla sådana. Inte bara så att man erfarenhetsmässigt vet hur en hund betar sig när den anar husses bil i faggorna, men också så att den understryker det som sägs i försatsen om att det rör sig om instinkter och känslor.

En flertydig men intrycksfull bild är den här som möter i ett griftetal: "det kom en solstråle över snön i morse ett tag. Man kan inte gripa tag i och behärska solstrålar. Men de kan lysa och värma och leda en vidare...".¹³

Av mindre djupsinne, men ändå fungerande, är Eric Grönlunds bild (han hade ö h t en förkärlek för att vara drastisk i sitt ordval) när han sade att "där sänktes en gudsfred ned i själens golvkällare".¹⁴ I sin enkelhet kan väl metaforen sägas vara användbar för att beteckna de halv- och omedvetna skikten av jaget. Samme predikants bild fungerar kanske för somliga åhörare när han hoppas på väckelse vid läroverken och kallar dessa för "tillhåll för andliga brasor".¹⁵ Men sannolikt blir väl här bilden mer ett slags uppiggande glimt än något som öppnar djup under orden och engagerar. Samma torde väl vara förhållandet när Grönlund hurtigt karakteriserar Johannes döparen som "den sprakande botpredikanten".¹⁶ (Jag har således svårt att tro att åhörarna associerade till hur Jesus i predikotexten kallade Johannes "den brinnande lampan"; Joh 5:35.)

B. *Bibliska bilder*. För att fungera förutsätter de hittills citerade exemplen att talare och åhörare är av samma mening beträffande vad det ord normalt står för som här är bildligt använt. Det gäller förstås allt funge-

rande bildspråk. I den sorts texter vi nu studerar intar de bibliska bilderna och bildfragmenten en särställning. Det kan i detta sammanhang vara nyttigt att påminna om några av Quintilianus' observationer: bilder och jämförelser bör inte vara så svåra att verkan uteblir. Litet ovanligare sådana kan emellertid faktiskt fungera som utsmyckning och vara verkningfulla (8.3.75). Men mer sällsynta och okända bilder, t ex från mytologin, kan bli för pedantiska (de fordrar för mycket förklaring för att kunna fungera så snabbt som en bild ska; min anm). Poeter kan dock bruka dem med god effekt (8,3,73; men då är vi ju i en särskild litteratursort; min anm). Vi bör också betänka att en framställning kan få en extra tyngd genom att talaren låter biblisk; det sagda lånar s a s litet auktoritet från Bibeln.

Bibliska bilder alltså. Viktor Rundgren målar upp grupper som går in i himlen, och sist nämner han "ett ändlöst tåg, större än alla de föregående. I spetsen går den botfärdige rövaren och efter honom följde otaliga andra stora syndare och synderskor".¹⁷ Detta är snarare en åskådlig dramatisering än ett slags metafor - "överflyttning".

Den sist nämnda bilden fungerade säkert hos Rundgrens åhörare. Men inför en annan bild hos samme Rundgren tror jag att även många i dagens prästerskap skulle stå handfallna. Han talar om hur de kyrktrognas skaror glesnat och antyder sitt hopp genom bilderna han använder: några finns dock kvar "och höra till de 7.000 som icke böjt knä för Baal. Likt frötallar på de kala sandmoarna äro här och där några församlingar och grupper kvar".¹⁸ De båda bilderna är skickligt kombinerade, men nutida läsare kanske inte ens utan aktiv eftertanke kan få bilden av frötallarna att fungera - erfarenheterna av nutidens kalhyggen och röjningsytor garanterar inte en naturlig association. Än mindre torde de 7.000 leda deras tankar till Herrens löfte till Elia (1 Kon 19:18) om en kvarleva av Israel som kan bli början till en förnyat gudsfolk. Här utnyttjas ett ställe som inte är bildligt i sitt första bibliska sammanhang. Men det har i en nyare tid blivit "överflyttat" till att tala om något annat. Dock gjorde redan Paulus i Rom 11:4 en liknande "överflyttning" av det aktuella stället.

Vanligast är förstas att bibliskt inspirerade bilder är bilder redan i Bibeln. De är också i regel mindre krävande för senare tiders åhörare. Så är fallet när J O Wallin hävdar att för den kristne evangelium blir "en det inre lifvets källa, som rik och klar flödar i deras hjertan med nåd och frid och kraft och välsignelse".¹⁹ Möjligen blir bilden i sammanhanget mer elegant än engagerande. Eric Grönlund använder en variant av bilden och utbrister: "Ska det någon gång bli slut på ditt eviga rännande efter att släcka livets törst, då måste du bli sann tvärs igenom hela ditt väsen".²⁰ Här uppnås väl någon sorts effekt genom det respektlösa uttrycks sättet, att inte säga stilbrottet. Möjligen kan därigenom bildvärdet i "törst" stärkas och engagera de halvmedvetna skikten i åhörarnas sinnen. (Det är att observera att predikotexten utgöres av början på Joh 4 om Jesus och kvinnan vid Sykars brunn.)

Bibliska bilder är stundom så kulturberoende att de orsakar problem för senare tiders bibelläsare och åhörare till predikningar. Detta har inte minst skett för feministisk teologi av olika sorter påmint om. Så funderar en predikant så här över bilden av Gud som herde: "Gud som herden - det ger mig felaktiga associationer. En herde i ljusblå knäbyxor... Jodå, jag har lärt mig av specialisterna att herdejobbet då var ett jobb för Män, för Verkliga Karlar. Det gör inte saken bättre. Stor och stark, med pengar, snus och revolver i fickan. Herren är min cow-boy".²¹

C. *Allmänmänskliga bilder, ibland med vagare bildvärde.* Åtskilliga bibliska bilder är inte bara bibliska eller ger inte främst bibliska associationer. I sådana fall kan bildverkan bli ganska svag och bilden blir nästan bara ett växelbegrepp. Så är fallet när Nils Bolander ber: "mina nederlag lägger jag i din hand".²² Likaså när J O Wallin hotar sina åhörare: "...*din vandring genom världen: med hvarje steg måste du nödvändigt antingen aflägsna dig från himmelen eller närma dig dit*".

Det material ur vilket jag tagit mina exempel överflödar av sådana här föga engagerande bilder. Men de hör till stilen. Här följer en lista.

Från J. O. Wallin:

"i vår blindhet och yra" besinnar vi ej syndens faror²³

"vårt andliga mörker och elände"²⁴

"ett herrlighetens återsken genombröte alla tidens dimmor"²⁵

"låt dem (dvs "väckelser") uppskaka dig, syndare, ur *din säkerhets dvala*"²⁶

Om dem som döpts som barn: "Hvad som gömdes i sin slutna knopp har småningom utvecklat sig till rosor eller tistlar".²⁷

Med anledning av "frid på jordene": "I alla hjertan, som höra hans ord, skall stormen lägga sig".²⁸

"böjd eller bruten af samma storm, som öfverfar all jorden och i sin fart ömsom nedslår det upprätta, ömsom uppreser det nedslagna, - förd eller fördränkt af samma förgängelsens flod, på hvars väldiga vågor alla menniskolif, alla menniskoöden, såsom vattubläddror, uppstiga eller brista".²⁹

Inte minst det sista citatet visar den eleganta och storslagne retorn. Kanske grep bilderna åhöraren genom just elegansen och de majestätiska dragen i framställningen.

Alldeles olikt är det retoriska klimatet i följande bilder, men också här kan man fråga sig i vilken utsträckning de lämnade några djupare spår i åhörarnas sinnen. De bidrar till stilen och gör den högtidlig, elegant eller vädjande - eller får talet att kännas substanslöst!

"han vill bryta dina bojar"³⁰

"hans andes vingor voro stäckta"³¹

"håller inte kyrkans skepp på att sjunka?"³²

"trons barnaögon"³³

"det hemlighetsfulla byggnadsverk som varje människa utgör".³⁴

Ett helt annat stilvärde har förstås en sådan här vändning: "nog är du olycklig och *sprucken inombords*".³⁵ (De flesta åhörare associerar knappast till exempelvis en ekas tillstånd utan lär väl låta eventuella tankar gå till spruckna vaser, fioler e dyl.)

Inte olik är stämningen i den här bilden: det går inte "att *åka snål-skjuts* in i himmelen på en annans bekostnad".³⁶ Exemplet rymmer emellertid också ett problem vi senare kommer in på, nämligen att uttrycket har tappat sin lyster genom att det inte längre brukas i egentlig mening utan endast med överförd sådan. Dvs, är det egentligen något som "överföres" längre? (Minns det latinska uttrycket för metafor, *translatio*, "överflyttning".) Quintilianus konstaterar också att bilder kan ha blivit så välbekanta att de deras utsmyckande verkan uteblir (8.3.75).

Ljuset har många bildvärden. Utan att göra en särskild inventering av hur det används bildligt i vårt material ska vi se på ett par exempel som hör hemma i den stora gruppen av bilder hämtade från allmänmänskligt håll (men ofta också använda i Bibeln) och som oftast inte är så engagerande som bilder utan mera svarar mot en stil som är någon sorts retorisk konvention. Något mer än bara retoriskt glitter utvinns här: "med Jesus vid sin sida...har man alltid *ledlyse* för nästa steg genom livet".³⁷ Det här exemplet är ganska likt: "vi behöver hjälp av någon som kan vara *vår syn i vår egen blindhet och vårt mörker*".³⁸ Otydligare är bilden i följande fall där det är tal om kampen mellan ont och gott hos en människa: "när Kristus får komma i närkontakt med en människa, *utstrålar han något*, som man inte kan stå likgiltig inför... Också dina och mina förhållanden är *ljusbestrålade* av hans närhet".³⁹ Möjligen är otydligheten så stor att predikanten skulle träffats av Quintilianus' förmaning: bilden måste vara tydlig och känd (8.3.73).⁴⁰

D. Närmande av bibeltext till nutid. I en grupp exempel vill predikanten överbrygga avståndet mellan sin bibeltext och åhörarna genom att rycka åhörarna in i texten eller lyfta texten eller element i den in i nutid. Retoriskt sett är alltså avsikten att på så vis få åhöraren att ta till sig texten och predikantens tolkning av den; texten ska bringas att handla om åhöraren! En predikan i mitt material har ett jämförelsevis flödigt bildspråk som representerar ett säreget grepp. Det rör sig om en predikan över evangeliet om den tolvårige Jesus i templet (Luk 2:42-52). Detaljen om hur Jesu föräldrar upptäcker att sonen är borta och börjar söka efter honom transformeras in i åhörarsituationen så: "Man har vandrat...en hel levnadsdag...men när det skymmer, när det blir tid att gå till vila efter livets långa dag, då blir det förskräckelse, när man förstår hur ensam man är... Ju gudfruktigare livets resesällskap är, desto mer frestande är det att inbilla sig att det räcker med att ha Jesus med i hopen". Och i avslutningen: "Du ska inte lämna Jesus i kyrkan...du skall gå hem tillsammans med honom. Du skall lägga din hand i hans, du skall prata ivrigt och enkelt med honom".⁴¹

Det just anförda exemplet gör bibelberättelsen till en sorts allegori för åhörarnas villkor. Men en åhörare med vaket sinne - och det finns en och annan sådan! - kan undra med vad rätt predikanten låter en av honom påhittad detalj i en berättelse om en Jesu föräldrars resdag bli "överflyttad" till att handla om åhörarnas levnadsdag! Handlar Lukastexten om det? Samtidigt får andra (utmålade) detaljer i den (gå tillsammans med Jesus från templet) bli bildspråk som utnyttjar åhörarens/läsarens tendens att leva sig in i en berättelse. Här blir drag i bibelberättelsen "överflyttade" till att säga något om hur åhörarna ska handla. Inte helt olikt hanterar en predikant liknelsen om gästbudet (Luk 14:16-24) men då är det förstas frågan om något som redan i Bibeln är en bild. Hon framställer livet i kyrkan som *en fest* som har svårt att komma igång så att några blir tveksamma och vill gå igen; då uppmanas åhöraren: "*Lägg armen om deras axlar och få dem att stanna*".⁴² Konkretionen och uppmaningen till kroppsspråk bidrar till att bilden är verkningsfull.

Ett annat sätt att göra något liknande men så att säga åt andra hållet representeras av de inte så få fall där predikanten försöker aktualisera bibeltexten genom att förse den med några drag från nutid. Viktor Rundgren återger således bilden av hur det var på Noas tid före syndafloden, vilket i Luk 17 blir en bild för hur det ska vara vid Jesu återkomst, och han gör det på sitt eget underfundiga vis: "människorna åto och drucko - möjligen ibland något för mycket-, gifte sig- kanske något för litet, åtminstone efter vad de påstå, som kunna överblicka samtidens folkliv".⁴³

Så får också den rike kornbonden bege sig för "betrakta den nya skördetröskan".⁴⁴ Bibelns liknelse byggs ut med en modern detalj. En nutidsinriktad präst talar om en "*löneförhandling med Gud*" apropos Matt 19:27-30, där det står om hur Petrus frågar vad lärjungarnas lön blir för att de följt Jesus.⁴⁵ Där läggs en modern bild till en inte entydigt bildlig bibeltext. Man kan tänka sig flera effekter hos åhöraren: engagerande, irritation över krampaktig vilja att vara "modern", likgiltighet.

Våldsammare går det till i den utläggning som en av våra predikanter ger av hur vingårdsmannen gräver kring det ofruktbara fikonträdet enligt Luk 13:6-9. "Han måste kanske 'gräva' omkring dig, så att det vaggar till i hela din existens. Glöm då inte att det är *himlens grävskopor*, som är i gång".⁴⁶ Låt oss hoppas att åhörarna inte frågade sig hur man gräver kring fruktträd med grävskopa! Ty då hade den pastorala omsorgen knappast kunnat tränga igenom den mur av oförstående eller obehag som bildbruket byggt upp.

När samme predikant utlägger orden om ljuset som du har i dig (Luk 11:35), blir det bl a så här: "*Strömbrytaren* vilar i din egen hand...kommer herr Pettersson, kommer Karin i R II⁴ att *släcka ljuset?*"⁴⁷ Det är mycket möjligt att det sagda gjorde intryck, inte genom konstfullhet eller elegans utan genom att vara förenklande och påträngande. Men gamle Pseudo-Longinos skulle nog ha menat att risken för att bilden skulle bli löjlig var alltför överhängande (38.1).

Av helt annat kynne är predikanten bakom nästa exempel. Men han förkunnar ändå: "dragningen från *Kristi magnetfält, försoningsklippans magnetberg, kommer ingen undan*".⁴⁸

En ung förkunnare blandar en senare tids bild med en annan, betydligt mer exotisk. Texten är Matt 8:1-13, om bl a hur Jesus botar en spetälsk. "En alkoholist eller en som misslyckats i klättringen på samhällsstegen bär små osynliga klockor, som förkunnar för oss: 'Där kommer en oren...'"⁴⁹ Bildbruket verkar förutsätta att predikant och åhörare båda räknar med att spetälska i Palestina på Jesu tid bar varningsbjällror som varnade för deras kultiska orenhet. Att detta såvitt jag vet inte var fallet,⁵⁰ innebär ju inte att bilden inte fungerar. Det gör den ändå så länge talare och åhörare är ense om bjällroras existens och uppgift.

E. Jämförelser som ska göra det sagda tydligt eller angeläget för åhöraren. Några exempel utgör regelrätta jämförelser, och om dem kan vi citera Quintilianus: "similitudo (jämförelsen) inskräper och förtydligar det man skall säga genom att den hänvisar till erfarenheten" (8.3.72). Men i några fall brukas den nog snarare för att ge liv åt framställningen. Rundgren kommer således in på Josef i Egypten under de sju magra åren och förklarar: "Han motsvarar den livsmedelskommission, som vi hade under världskriget"⁵¹ (förstås det första). En annan gång illustrerar han de kristnas förhållande till världen: det "skall vara såsom farkosten i vattnet: den måste vara i vattnet, annars blir vattnet till ingen nytta, och vattnet kan tränga in i skeppet, men det måste ösas ut".⁵² Samme Rundgren satte puritansk vedervilja mot naturliga glädjeämnen på plats: han menar att de "ofta liksom överkalkade de brokiga målningarna på väggarna i naturglädjens helgedom".⁵³

J O Wallin är väl anpassad i sitt samhälle när han predikar över dopets förbund och jämför med *världsliga förbund*, dvs sådana mellan tjänare och herre, mellan make och maka, mellan undersåte och konung och samhälle; om dem alla gäller "vanäran drabbar alltid trolösheten".⁵⁴

En predikant av betydligt senare årgång predikar om skillnaden mellan att existera och att fungera och illustrerar den litet abstrakta passagen med att nämna "en Volkswagen för 800" som inte startar.⁵⁵ Mindre drastisk men sannolikt fungerande är den här jämförelsen: "Frestelsen är som de frostnätter, som vissa år uppträder på försommaren och äventyrar växternas framtid...". Märk att bilden av frostnätterna preciseras och avgränsas genom den tillagda relativsatsen. Men den är nödvändig för att bilden inte ska bli hopplöst allmän.⁵⁶

Man kan undra om den här jämförelsen har så mycket kvar av sin smyckande och/eller förtydligande effekt: "vi alla syndare tillsammans... får leva som syskon i Hans kärlek".⁵⁷

Slutligen en jämförelse som knappast är där för att förtydliga eller understryka. Om kyrkans vänner hävdar nämligen en predikant att de "kryper ihop...som kuschade hundar".⁵⁸ Bilden är väl så använd att kraften gått ur den. Ja, jag undrar t o m om "kuscha" numer - eller ens vid tiden för

denna predikan, dvs 1952 - används annat än i detta uttryck och då just som jämförelse, icke i regeljärt tal.

F. "Blomsterspråk". Vi har nu kommit till den sorts bildspråk som inte har så stor innehållslig tyngd utan huvudsakligen är ett utsmyckande stilmedel på det sättet att "utsmyckningen" (minns de gamla retorikernas term!) är där för att det hela skall vara vackert, stämningsfullt eller högtidligt. Vi har redan tidigare mött exempel där man kunde misstänka att så var fallet. Men i följande fall kan knappast någon tvekan råda. De antika retorikerna visste också att respektera en sådan utsmyckning; att "behaga" eller "tjusa" (lat *delectare*) åhöraren kunde vara nog så viktigt.

I ganska stor utsträckning - om än i olika mängd hos olika predikanter - är detta blomsterspråk företrätt i vårt material, och ett och annat av de exempel jag redan varit inne på skulle tveklöst också kunnat citeras här. Ett typiskt exempel är detta hos Wallin (som dock annars är sparsam med den här sortens retoriska grepp⁵⁹): när ett spädbarn dör, får man "se en späd älskling borttryckas i *lifvets gryningsstund, såsom blomman vissnar och faller på vårmorgonen*".⁶⁰

Exemplet innehåller en vanlig språklig figur. Den består av att det som "prydes" (här "lifvet") sätts i genitiv och därtill fogas bilden-rydnaden (här "gryningsstund").⁶¹ Uttryck som "*tillgivenhetens rökelse*",⁶² "*likgiltighetens stensatta torg*", och "*förnekelsens mörka gränder*" hör hit.⁶³ Likaså lyckönskan över den som "när gråvädersstämning lägger sig över tillvaron, kan tända en *hoppets fackla*".⁶⁴ Vidare "*prövningarnas stjärnlöshet*",⁶⁵ "*en fridens duva*",⁶⁶ "*Guds nådeslöftens trygga famn*"⁶⁷ och "*sorgens börda*".⁶⁸

Samma smyckande effekt men under den uttalade formen av en jämförelse: "*det nya årets förhoppningar som likt en skara glada barn i den rosiga morgonen smyga sig fram till ditt hjärta*".⁶⁹

Helt andra associationsområden men en liknande retorisk effekt möter vi här: (om Matt:s berättelse om Josef, som får uppenbarelser i drömmen) "*en sovande man under kalla stjärnor*".⁷⁰

Nils Bolanders predikningar överflödar av den här sortens prydnadsbilder. Några exempel ur högen: "*Namnet Jesus är stjärnan på vår himmel som vägleder oss genom ett nytt års dunkel*";⁷¹ "*det underbara ordet 'broderskap', som en gång spände vingarna till flykt över världen, hamnade i en massgrav vid östfronten*";⁷² "*ett gapande svalg mellan vad jag lär och vad jag är...*"⁷³ Han kunde också måla mer omfattande bilder, som den här: "*Morgonens daggriske Kristus träder förvandlande in i varje gryningsmänniskas vardag...Mästaren vid Galileiska sjön kommer inte till några tårdränkta svärmare utan till arbetets slavar*".⁷⁴

Och här verkar nästan en nordsvensk fäbodsidyll ha blivit omplacerad till Galileen: "*Ett dallrande soltöcken över saligheternas berg. Fågelsång och fjärilfladder. En bäcks kluckande i dalen. En betande hjord. Skällkons klocka klirrade melodiskt. Vita liljors snö utefter bergsslutningarna. Mitt i denna liljeidyll och sommarfrid stod Jesus ansikte mot ansikte med oron i en*

handfull ängslade mäns gestalt. Brunbrända, härdade mannar, vana vid hårt arbete, och lika fullt orons fåglar".⁷⁵

Med anledning av det "blomsterspråk" vi nu sett en rad exempel på kan jag inte låta bli att citera den gamle retorikern Quintilianus' bistra ord

Ska jag anse att en gård är en mönstergård, därför att ägaren visar mig liljor och violer och sippor och sprudlande källor i stället för ymniga skördar och vinstockar som dignar under sina klasar? (8.3.11)

I själva verket är det förstås att misstänka att åtskilliga kritiker, inklusive dem som skojar med pastor Jansson, har en känsla av att predikningar i alltför stor utsträckning döljer brister i substans och relevans bakom en ridå av blomsterspråk och andra språkliga krumbukter. Jag vill inte antyda att någon eller några av predikanterna som företräds i mitt material inte håller måttet i det avseendet. De har alla av sin samtid hållits för att vara goda predikanter. Samtidigt ger avståndet - de flesta predikningarna ligger ju minst ett par, tre decennier tillbaka i tiden - ett nyttigt perspektiv. Åtskilligt i den här sortens retorik åldras snabbt. Detta faktum inbjuder läsare av den till tolerans och nutida predikanter till självkritisk uppmärksamhet.

G. *Urblekta bilder, vanskliga kombinationer.* Vi noterade att bilder lätt blir slitna eller urblekta; deras innehållsförmedlande effekt minskar snabbt, och konventionerna för vad som är god predikokost förändras hastigt (att inte nämna olika kyrkliga miljöers olika förväntningar!). Några ytterligare exempel ger den nutida läsaren anledning att påminna sig om att tiderna förändras och vi med dem, och om att retorik är en skön konst, men svår. Således har arkaiserande bilder sina risker, men kanske inget fatalt händer i det här fallet: "Herrens ord sätter spjutet på mitt eget bröst"⁷⁶ (även om den respektlösa, nyfikna läsaren undrar om bilden föreställer ett jaktspjut eller ett som Roms legionärer brukade; samma läsare kan måhända sedan tycka att, oavsett valet av bildvärde, bilden är ganska otäck). Men vad har egentligen Johannes döparen för sig när han enligt en ung predikant gör så här: "Nu packar han ihop och träder åt sidan".⁷⁷ Är det kamelhårsdressen och en matsäck av gräshoppor han stuvar in måntro? En bild vars kraft försvagats är nog följande: när man "bara har sinne för det jordiska...då börjar man gräva sin egen grav".⁷⁸ Än mer gäller detta i det här exemplet om Jesusbarnet: det "skulle inte vandra sitt korta jordeliv på rosor utan på tistel och törne".⁷⁹ Och i den här bilden av Josef och Maria har väl Ordspråksbokens gamla bild i förmaningen till den late helt sekulariserats: "två alldagliga arbetsmyror i den jättemyrstack som heter världen".⁸⁰

Alltför lätt händer det att bilder (för att tala bildligt!) kommer snett eller kombineras på ett olyckligt sätt. Självaste Wallin hanterar väl bildspråket litet vårdslöst när han talar om barnens framtid så här: de "måste

ut, äfven de, bland *svallet och klipporna på världens oroliga haf*" och strax fortsätter om goda kristna i denna sorts sjönöd: "de höra och igenkänna *den gode Herdens röst i stormen som i lugnet...*".⁸¹ Man kan också falla i tankar över hur bilderna går ihop här: den gode *herden "har genomskådadt... våra trasgranna lögnkulisser"*;⁸² eller här: "den som funnit en fästpunkt i Kristus, vet att det finns en Guds *famn* att vila i..."⁸³ Och när man tänkt färdigt, ruskar man kanske litet sakta på huvudet. Och visst förstår man vad predikanten menar när han säger så här: man kan "leva sitt liv i *två helt skilda plan*, ett de stora upplevelsernas *plan* för sig *med vattentäta skott skilt* från vardagen...".⁸⁴ Men bilderna (för det är ju två!) stämmer inte överens. Stora ord brukar den predikare som talar om "en andlig nöd, vars *nedtystade skrik är örönbedövande*".⁸⁵ Här kan man åter anföra Pseudo-Longinos' varning: Bilder kan överdrivas något, men de får inte bli löjliga (38.1). Något liknande är också farligt nära, när det heter om Jesu framträdande: "det *ropade en eldtunga* vid Genesarets sjö",⁸⁶ eller folk sägs lägga för stor vikt vid människans förståndsutveckling och följden blir: "den gör henne till ett *blekansikte*".⁸⁷ Åhörare i den generation som i ungdomen läst om Hjortfot et consortes - och de hörde till denne uppburne predikants åhörare (åtminstone i princip!) - borde ha hajat till när detta framfördes - om de inte började fnissa. Slutligen har nog den predikant litet egendomlig uppfattning om vad man gör när man "*fäller sitt visir*" (vare sig detta visir sitter på en riddarrustning eller på en skogsarbetarhjälm) när han jämför det med att demaskera sig.⁸⁸ Detta och andra av dessa exempel får mig att tänka på hur A:fr-d V:stl-nd en gång skaldade i Grönköpings Veckoblad: vad rätt du tänkt, fast det blev fel!

Vi är nu vid slutet av vår genomgång och frågan kan ställas: vad säger den? Fastän det inte var avsikten med undersökningen, har dock exemplet visat att några av de väl markerade personligheter som stod bakom hela predikosamlingar visar särdrag också i sitt bruk av bilder. För den som i likhet med författaren till dessa rader är väl bekant med Olov Hartmans stil är hans sätt att på ett alldeles eget vis använda expressiva bilder ingen överraskning. J O Wallin framstår i det här avseendet överraskande färglös, men det lär skola vara i enlighet med samtida stilideal.⁸⁹ Viktor Rundgrens sätt att stundom bruka konventionella bilder, stundom sådana som är nya och levande - bådadera förstås enligt mitt eget, kanske anakronistiska sätt att känna - blir ändå drag i en predikarpersonlighet som dessutom då och då låter ett stråk av diskret humor glimma till. Nils Bolanders flödande och smått romantiska stil har bidragit till han för sin tid framstod som en älskad förkunnare, inte minst väl för åhörare som förväntade sig att god predikan skulle låta mer eller mindre på Bolanders vis. Bildvalet hos en femte, klart profilerad predikant, Eric Grönlund, är i stor utsträckning sådant att det stämmer överens med den roll många minns honom i, sekreterarens i den kyrkliga gymnasiiströrelsen: inte talade han latin till lärde män, men tveklöst försökte han tala till ungdomar på ett språk som appellerade till dem.

För alla våra predikanter gäller att det är gentemot åhöraren som deras bilder fungerar - eller inte fungerar. Vi som nu stått på avstånd och tagit del av deras sätt att använda bilder för sina syften tillhör alltså inte dem som deras predikningar skrevs för. Om vi antar att budskapet i dem är tidlöst, kan vi beträffande bilderna konstatera att många av de allmänmänskliga bilderna fungerar också för oss; det är de som inte blivit alltför vanliga och slitna. Det prunkande blomsterspråket som skall vara stämningsskapande kanske inte blir just slitet, men stilidealen skiftar, kanske skiftar radikalt; följden blir att denna "utsmyckning" kan kännas som ovidkommande bråte. Kanske är det ett tidens tecken att bildspråket är relativt magert i den yngsta av de predikosamlingar jag hämtat mina exempel ur, alltså Öppna din mun, som kom ut 1980. De bilder i vilka predikanten vill visa sig vara aktuell och med sin tid, löper risk att snabbt tappa nyhetens behag; och ett hopande av drastiska bilder gör att den läsare som i efterhand läser flera predikningar med sådan "utsmyckning" snart blir trött på fyrverkerierna.

Så kan vi till sist säga att i mångt och mycket bruket av bilder i predikan påminner om bruket av bilder i kyrkorummet. Det bildlösa rummet tänkte man sig kanske skulle verka upplyftande och avhålla besökare från oförnuftiga eller låga tankar, men vi vet att den vitkalkade sakligheten inte stod sig så länge. Så skulle en predikant som underlät att använda bildspråk kunna tänkas värja sig med att Guds ord ska förkunnas rent och klart och utan insmickrande garneringar. I själva verket avhänder han/hon sig ett medel för att göra sin förkunnelse verksam. Men vi kan också konstatera att bilder i kyrkorummet kan verka på oss på sätt som påminner om hur bildspråket verkar. Somliga påverkar oss intensivt och engagerar oss, andra tilltalar oss, om än inte omskakande. Om åter andra konstaterar vi att de är där och gör rummet som helhet vackert och funktionellt. Inför andra, slutligen, blir vår reaktion: kitsch. Som i fallet med predikobilderna har vi att räkna med att olika människor och olika generationer ser saken på skilda vis. Men skillnaden är att bilderna i det talade ordet bokstavligen är ögonblicksbilder. Och även om orden kommer i tryck, behöver bilderna inte inspirera, engagera eller irritera folk år ut och år in. Så är ju däremot fallet med bilderna på kyrkväggen eller i korfönstret. Detta kanske kan tjäna som tröst för predikanter, men också som utmaning; ögonblicket går snart förbi.

NOTER

1 En sådan studie är C Burman, "Qvinnans ädla och stilla kallelse" - en retorisk analys, i: H Möller (red), Johan Olof Wallin. En minnesskrift 1989, Uppsala 1989, 33-43. Se också T A E Persson, Studier i J O Wallins predikostil, (diss Uppsala) Uppsala 1950, 221-230.

2 I denna sistnämnda samling har jag tagit mina exempel endast ur texter som i huvudsak har en form som är lik den i traditionell predikan, detta för att vara konsekvent i fråga om textsorten. "Predikar" någon t ex under formen av ett poem, är den litterära genren en annan och denna inbjuder till andra litterära uttrycksmedel. Likaså kan man räkna med en annan sorts läsarförväntan. Annars har ju förvisso flera av författarna på listan också framträtt som förkunnare under bruk av andra litteratursorter, vilka alltså också i de fallen här lämnats utan avseende.

3 Se för en god orientering materialet i A Haverkamp (utg), *Theorie der Metapher* (Wege der Forschung 389), Darmstadt 1983.

4 Egentligen innebär ju predikanterns tolkning av berättande bibeltexter att de förstår dessa berättelser som en sorts metaforer. De, resp deras åhörare, tar fram drag ur berättelsen som ska säga något om något alldeles annat. Jfr härtill Paul Ricoeurs reflektioner om parallelliteten mellan metafortolkning och allmän hermeneutik (*La métaphore et le problème central de l'herméneutique*, på tyska som *Die Metapher und das Hauptproblem der Hermeneutik*, i: *Theorie der Metapher*, cit ovan, 356-375).

5 L Fatum, *Tekstfortolkning mellem tilegnelse og afvisning*, i: *Fortolkning som Formidling. Om den bibelske eksegeses funktion* (Forum for bibelsk eksegesis 3), Köpenhamn 1992, 57-70, ger insiktsfulla reflektioner över problemet att överbrygga textens då med predikans nu.

6 Se t ex G Lindberg, *Johannes Rudbeckius som predikant*, Stockholm 1927, särskilt 39-60. Också Burmans uppsats, citerad i not 1 ovan.

7 För de nämnda uppgifterna användes de latinska termerna *docere*, *delectare*, *movere*. - W Schütz, *Probleme der Predigt* (*Dienst am Wort* 41), Göttingen 1981, 26, påpekar hur retoriken bragtes i vanrykte genom Kants angrepp på den; likväl hade den också framöver sina försvarare. Se vidare G Otto, *Predigt als Rede. Über die Wechselwirkungen von Homiletik und Rhetorik* (UTB, T-Reihe, 628), Stuttgart etc 1976, särsk kap 1-2; J Lindhardt, *Homiletik og retorik*, *Retorik studier* 6(1982), 67-73.

8 En lättillgänglig genomgång är K Johannesson, *Retorik eller konsten att övertyga*, Stockholm 1990. Om bruket av bilder se 127-192. Vidare D Buttrick, *Homiletic. Moves and Structures*, London 1987 (om bilder etc, särsk 113-172).

9 Ung predikan, 32 (S Åstrand).

10 Ung predikan, 89 (M Lönnebo; 5 i Fastan; Joh 11:47-57).

11 O Hartman, 155 (2 e Påsk; Matt 22:15-22).

12 O Hartman, 67 (23 e Tref; Joh 10:11-16)

13 Öppna din mun, 154 (L Tegby; Psalt 103:13-14).

- 14 E Grönlund, 11 (1 Adv; Matt 21:1-9).
- 15 E Grönlund, 47 (Trett Jul, Luk 11:29-36).
- 16 E Grönlund, 23 (4 Adv; Joh 5:31-39).
- 17 V Rundgren, 19 (3 Adv; Matt 11:2-10).
- 18 V Rundgren, 93 (5 e Trett; Matt 13:24-30).
- 19 J O Wallin, 73 (Juld; Luk 2:1 ff).
- 20 E Grönlund, 56 (2 e Trett; Joh 4:5-26).
- 21 Öppna din mun, 117 (L Malmgren).
- 22 N Bolander, 47 (Annand Jul; Matt 23:37).
- 23 J O Wallin, 157 (Sönd e Nyår Matt 3:13).
- 24 J O Wallin, *ibid.*
- 25 J O Wallin, 83 (Juld; Luk 2:1 ff).
- 26 J O Wallin, 75 (Juld; Luk 2:1 ff).
- 27 J O Wallin, 161 (Sönd e Nyår; Matt 3:13).
- 28 J O Wallin, 70 (Juld; Luk 2:1 ff).
- 29 J O Wallin, 227 f (3 e Trett; Matt 8:1 ff).
- 30 Svensk predikan, 43 (Y Brillioth; Matt 28:1-8).
- 31 Svensk predikan, 46 (S Danell; Joh 21:1-14).
- 32 Svensk predikan, 34 (N Bolander; Joh 10:11-16).
- 33 Svensk predikan, 138 (S-Å Rosenberg; Joh 16:23-33).
- 34 Öppna din mun, 90 (L Larsson; Matt 16:21-23).
- 35 E Grönlund, 48 (Trett Jul; Luk 11:29-36).
- 36 Ung predikan, 133 (H-O Hansson; Annand Pingst; Joh 3:16).
- 37 E Grönlund, 30 (Juld; Joh 1:1-14).

- 38 Öppna din mun, 128 (E Olander; Luk 4:18).
- 39 Ung predikan, 30 (E Djurle; Annand Jul; Matt 10:32-39).
- 40 Den senast citerade predikan vet också att tala om en "rakryggad tro" (op cit, 32) liksom om hur en sådan tro kan splittra en familj: "då måste den operationen till - här kallad korset - att för hans skull bryta sig loss" (ibid).
- 41 Ung predikan, 45 resp 47 (S Marklund; 1 e Trett).
- 42 Öppna din mun, 34 (M BLOm; Luk 14:16-24).
- 43 V Rundgren, 10 (2 Adv; Luk 21:25-36).
- 44 Svensk predikan, 115 (E Palmer; Luk 12:13-21).
- 45 Ung predikan, 61 (I Laxvik; Sept).
- 46 E Grönlund, 40 (Nyårsd).
- 47 E Grönlund, 46 (Trett Jul; Luk 11:29-36). Se också hans ämne på Fastlags-sönd, "Guds dynamit" (op cit 77; 1 Kor 1:20-25).
- 48 Svensk predikan, 34 (N Bolander; Joh 10:11-16).
- 49 Ung predikan, 55 (L Å Lundberg; 3 e Trett).
- 50 Enligt Lev 13:45 skulle de spetälska varna folk och ropa "oren, oren", men varken Mishna-traktaten om spetälska (Negaim) eller materialsamlingen i Bilderbecks Kommentar zum NT aus Talmud und Midrasch antyder något om några klockor.
- 51 V Rundgren, 307 (10 e Tref; Luk 19:41-47).
- 52 V Rundgren, 285 (Kr förkl; Matt 17:1-8).
- 53 V Rundgren, 8 (2 Adv; Luk 21:25-36).
- 54 J O Wallin, 156 (S e Nyår; Matt 3:13).
- 55 Ung predikan, 128 (J Fors; Pingstd; Joh 14:23-31).
- 56 Öppna din mun, 89 (L Larsson; Matt 16:21-23).
- 57 Öppna din mun, 156 (L Tegby; Hebr 10:24).
- 58 Svensk predikan, 34 (N Bolander; Joh 10:11-16).

- 59 Se Persson, op cit, 222; Även A Wifstrand, Andlig talekonst. Bidrag till den svenska predikostilens historia (Saml o stud t Sv kyrkans hist 6; 1943), 92.
- 60 J O Wallin, 153 (S e Nyår; Matt 3:13).
- 61 Se Wifstrand, op cit, 90 ff.
- 62 Ung predikan, 93 (S Åstrand; Palmsönd; Joh 12:1-16).
- 63 Ung predikan, 54 (L Å Lundberg; 3 e Trett; Matt 8:1-13).
- 64 V Rundgren, 47 (Nyår; Luk 2:21).
- 65 N Bolander, 41 (Joh 3:27-30).
- 66 V Rundgren, 47 (Nyår; Luk 2:21).
- 67 N Bolander, 88 (Hebr 11:1).
- 68 Öppna din mun, 127 (E Olander; Luk 4:18).
- 69 V Rundgren, 48 (Nyår; Luk 2:21).
- 70 O Hartman, 17; (Juld Matt 1:18-24). Försättningen "och med andra rymder inom sig, lika omätliga, lika gåtfulla" innehåller en ny bild och den meddelar mer än stämning; den tillför en mystikens dimension till bilden av Josef.
- 71 N Bolander, 54 (Nyår).
- 72 Ibid, 73 (Matt 12:46-49).
- 73 Ibid, 41 (Joh 3:27-30).
- 74 Ibid, 200 (Joh 21:7 ff).
- 75 N Bolander, 377 (Matt 6:24).
- 76 Svensk predikan 195 (T Ysander; Luk 16:19-31).
- 77 Ung predikan, 22 (L Strandh; 4 i Adv; Joh 3:22-36).
- 78 Svensk predikan, 113 (E Palmer; Luk 12:13-21).
- 79 N Bolander, 46 (Matt 23:37).
- 80 N Bolander, 70 (Luk 2:42-47).
- 81 J O Wallin, 154 (S e Nyår; Matt 3:13).

- 82 Svensk predikan, 30 (N Bolander; Joh 10:11-16).
- 83 Ung predikan, 33 (E Djurle; Annand Jul; Matt 10:32-39).
- 84 Ung predikan, 104 (C-Å Söderberg; 1 e Påsk; Joh 21:1-14).
- 85 Ung predikan, 9 (L Å Lundberg; 1 i Adv; Joh 18:36-37).
- 86 N Bolander, 73 (Matt 12:46-48).
- 87 N Bolander, 72 (Luk 2:48-52).
- 88 Ung predikan, 111 (I Laxvik; 3 e Påsk; Joh 17:1-8).
- 89 Se T A E Persson, Studier, 222.

Summary

In this article, I discuss the use of pictorial language as a rhetorical device in sermons. As a background I briefly refer, on the one hand, to general linguistic insights concerning how pictorial language works, touching upon metaphors, comparisons, illustrations, examples, etc., and also calling attention to how these means of expression are subject to development and change over the times. On the other hand, I cite opinions and advice of some rhetorical authorities from Antiquity, who, of course, also turned their attention to the rhetorical possibilities of using imagery. On several occasions in my running discussion references are made to insights, warnings or remarks of these writers.

The main part of the paper is gathered around a collection of quotes from Swedish sermons, the earliest by J O Wallin (the beginning of the 19th century), the others from this century, up through the seventies. To gather them I have gone through eight volumes of sermons, three of them being anthologies. For the discussion the examples are grouped according to the following criteria as to origin and/or function: a) pathos, i.e., cases where the speaker wants to affect the emotions of the audience (e.g., "the soul is similar to an uneasy animal which cannot be quiet when its Master draws near"); b) imagery from the Bible; c) images of a more universal character, sometimes somewhat vague (e.g., "the storm of your soul", "the wings of his spirit"); d) attempts to bridge the gap between a Biblical text and a modern audience by using modern imagery (e.g., the rich farmer of Luke 12 is made inspect his new combine-harvester); e) elucidating comparisons (e.g., the work of Joseph, the patriarch, in Egypt is compared to that of the rationing commission during the war; f) "flowery" language, i.e., imagery used to create an impressive, moving or solemn atmosphere (e.g., concerning the death of a little child: "it was torn away on a springtime morning"); g) faded images, awkward combinations (e.g., good Christians are said to "recognize the voice of the Good Shepherd also in the surge and among the rocks of the stormy sea of the world"). The discussion of the examples ends with a few reflections on the possibilities of pictorial language as a rhetorical device but also on how soon specimens of such language can become discoloured, ineffective or even ridiculous.